

NÉPRAJZI EGYETEMI JEGYZETEK 7.

A kötet megjelenését a

támogatta.

Keszeg Vilmos

A történetmondás antropológiája

Egyetemi jegyzet

KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG
BBTE MAGYAR NÉPRAJZ ÉS ANTROPOLÓGIA TANSZÉK
KOLOZSVÁR, 2011

Kiadja a KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG
400162 Kolozsvár, Croitorilor (Mikes) u. 15.
telefon/fax: +40 264 432 593
mobil: +40 758 643 494
e-mail: kriza@mail.dntcj.ro
www.kjnt.ro

© Kriza János Néprajzi Társaság

Szerkesztette: Jakab Albert Zsolt

Borítóterv és tipográfia: Könczey Elemér
Tördelte: Sütő Ferenc

ISBN 978-973-8439-56-6
Készült a kolozsvári GLORIA és IDEA Nyomdában.
Igazgató: Nagy Péter

Tartalom

Bevezetés	9
A jegyzet tárgya és szemlélete	11
Irányzatok és elméletek	14
A diffuzionista irányzatok	14
Tipológiai kutatások	16
Műfajelmélet	17
Az egyéniségkutatás	19
Kommunikációelmélet	21
A beszélés etnográfiaja	22
A beszédaktus-elmélet	23
A kontextuselmélet	23
Kánonelmélet	25
A diskurzuselmélet	25
A mikrotörténelem	26
Narratológia. Fogalmak, terminusok	27
A narratológia	28
Az elbeszélés (narráció)	28
Az elbeszélés (történet, narratívum)	30
Narratívumok és narratívák	31
Narratív struktúrák, történetnyelvtanok	32
A homo narrans	34
A történet mint reprezentáció	34
Mi az epika?	35
Történetek és kontextusok	36
Korok és történetek	36
Történetek és társadalom	40
Történetek és attitűdök	47
Történetek és jelentések	49
A narráció funkciói	50
Narratív stratégiák	63
Az elmondás és az elhallgatás stratégiája	63
A félrevezetés, a megtévesztés, az elfedés stratégiája	64
A történelem háziasítása	65
A társadalomba való beágyazás	65
A történetek előadása: beszédmódok, történetmondói habitusok	66
Médiumok és műfajok	71
Következtetések	85

A népmese előadásának módja és kontextusa	87
Bevezető	87
A források	88
Kik mondanak mesét? A mesemondók biográfiája. Kontextualizált egyének	89
A mesemondás mint kapcsolattartási forma	100
A mesemondás és a nemi szerepek	110
A mesemondás dramaturgiája	113
A mesemondás mint beszédesemény	117
Mese és realizmus	120
A mesemondás megjelenítése a szépirodalomban	123
Történetmondás mindennapi beszédhelyzetekben	125
Következtetések	134
A lokális ballada: beszédmód és kontextus	135
A balladakutatás	135
Lokális népballadák: események és balladák	139
A lokális ballada mint emlékezési alakzat	147
Következtetések	164
Élettörténetek populáris regiszterekben	165
Bevezetés: meghatározás, hipotézisek	165
Élettörténet-elméletek	166
Beszédhelyzetek, kontextusok, stratégiák	174
Mire használjuk az élettörténetet? Pragmatikai megközelítés	180
Egyéb biografikus alakzatok	192
Közösségek, regiszterek	193
Következtetések	194
Rátótiáda és lokális társadalom	195
A komikum, a komikum kutatása	195
Alakoskodó és parodisztikus játékok	196
Tréfás műfajok	197
A tréfás nyelvi kapcsolatok	198
Rátótiádák és funkcióik	198
Következtetések	208
A hírlapok reklámszövegeinek autobiografikus funkciói	209
A hírlapírás kezdete Tordán	209
A szerkesztőség és a kiadó	210
A hírközlés korabeli technikái	211
Kérdésfelvetés	213
Sajtó és mindennapi élet Tordán	214
A <i>Haladás</i> című hírlap reklámjai	218
Az <i>Aranyosvidék</i> című lap reklámjai	222
A <i>Tordai Hírlap</i> című lap reklámjai	227
Az <i>Aranyosszék</i> című lap reklámjai	228

Következtetések	229
A reklámszerző mint újságíró: az alulnézet perspektívája.	229
A társadalomról való tudás demokratizálódása és patrimonizálása	231
Írás és oralitás	233
Függelék	236
A <i>Haladás</i> című lap reklámszövegei	236
Az <i>Aranyosvidék</i> című lap reklámszövegei	244
Összegzés	260
Szakirodalom	261
Rezumat	300
Abstract	302

Rezumat

Antropologia povestitului

Prezentul volum se încadrează în seria *Cursurilor de etnologie* a Catedrei de Etnografie și Antropologie Maghiară a Universității Babeș–Bolyai. Volumul propune prezentarea uneia dintre paradigmele, a metodelor și terminologiei utilizate în predarea etnologiei și în cercetările culturii, a patrimoniului și a societății. Volumul are ca obiect textele epice ale culturii populare, povestitul în viața cotidiană și în rituri. Povestitul este una dintre activitățile culturale de bază a omenirii. Este o activitate de rememorare, autoexprimare și remodelare a realității.

Volumul trece în revistă curente și metodele etnologice (difuzionismul, cercetările tipologice, teoria genurilor, cercetarea individului, teoria comunicației, etnografia comunicării, teoria contextelor, teoria canonului, teoria discursului, microistoria) precum și terminologia funcțională (naratologie, povestitul, narațiunea, structuri narative, homo narrans, narațiunea ca reprezentăție). Primul capitol al volumului realizează o sinteză a literaturii de specialitate, axându-se pe următoarele probleme: epoci și narațiuni, societăți și narațiuni, narațiuni și atitudini, funcțiile povestitului, obiceiuri ale povestitului, genurile narațiunii.

Volumul prezintă formele funcționale ale povestitului din secolul 20.

Basmul a fost forma de bază a memoriei culturale. Ultimul lui context vital a reprezentat cătănia, șantierele forestiere din anii 1960, colectivizarea agriculturii, naveta anilor 1960-1980. În ultimele decenii basmul a fost preluat de învățământul preșcolar și de media pentru copii. *Balada locală* – datată pentru prima dată în secolul al 19-lea – a reprezentat timp de un secol forma specifică a memoriei locale. Evenimentele locale tragice au fost prelucrate în formă de baladă și – utilizând melodii cunoscute – cântate de-a lungul deceniilor. O parte a *snoavelor* (numite *ratotiade*) au ca subiect evenimente comice fictive atribuite unor persoane, grupuri sociale, comunități locale. Aceste narațiuni sunt utilizate în cadrul reuniunilor (nunți, clăci, bălciuri) pentru ironizarea unor persoane. În pofida conținutului fictiv, ele servesc la identificarea și clasificarea persoanelor și a diferitelor grupuri sociale. Începând din secolul al 18-lea, treptat, *narațiunile biografice* au devenit forma de bază a identității personale. Datorită evenimentelor istorice majore (războaie, migrația, dictaturi), biografiile au devenit variate. Din secolul al 18-lea, în cadrul înmormântării redactarea și prezentarea *biografiei defuntului* a devenit unul dintre riturile cele mai importante. În aceste biografii viața defuntului este integrată într-o structură genealogică (înaintași, urmași). Prin prezentarea acestei biografii, comunitatea locală trece în revistă și face public relațiile sociale ale familiei defuntului. *Istoriile locale* au apărut în a doua jumătate a secolului al 19-lea, și după căderea comunismului au devenit forma cea mai populară a identității narative locale. *Reclama* a apărut în secolul al 19-lea, în ultimul deceniu a devenit unul dintre narațiunile cele mai importante ale lumii moderne.

Keszeg Vilmos s-a născut în 1957. Și-a terminat studiile la Universitatea Babeș-Bolyai, specializarea limbă și literatură maghiară și franceză. În prezent este profesor universitar, șef de catedră al Catedrei de Etnografie și Antropologie Maghiară. Domenii de cercetare: mitologia populară contemporană, cultura populară scrisă, structuri narative cotidiene. Este autorul volumelor: *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1991; *Kelt levelem... Egy mezőségi parasztasszony levelezése*. (Néprajzi látóhatár kiskönyvtára, 6.) Györffy István Néprajzi Egyesület, Debrecen, 1996; *Jóslások a Mezőségen. Etnomantikai elemzés*. Bon Ami, Sepsiszentgyörgy, 1997; *Mezőségi hiedelmek*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 1999; *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. (Ariadné Könyvek.) KOMPRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2002; *Aranyosszék népköltészete. Népi szövegek és kontextusok*. I–II. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2004; *Egy Hir Adás a Késő Maradékhoz. 17–20. századi erdélyi toronygombíratok*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2006; *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 3.) KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 2008.

Abstract

The Anthropology of Storytelling

The present volume is a part of the *Ethnographical Courses* series edited by the Hungarian Department of Ethnography and Anthropology of Babeş–Bolyai University. It offers the presentation of one specific paradigm, of methods and terminology used in ethnological education and within the research of culture, patrimony and society. The matter of this volume includes the epic texts of popular culture and the storytelling in everyday life as well as in rites. Storytelling is one of the basic cultural activities of mankind. It is a memorial activity, one of self-expression and of reality-remodeling.

The volume presents the waves and methods of ethnology (diffusionism, typological research, theory of genre, research of the individual, theory of communication, ethnography of speech, theory of contexts, theory of canon, theory of discourse, micro-history), respectively the related functional terminology (narratology, storytelling, narrative, narrative structures, homo narrans, narrative texts as representations). The first chapter offers a synthesis of the specific literature, focusing on the following topics: eras and narratives, societies and narratives, narratives and attitudes, functions of storytelling, customs of storytelling, genre of narratives.

The volume also presents the functional forms of storytelling in the 20th century.

The tale had been a basic form of cultural memory. Its last vital contexts were represented by military service, by forest works from the 1960s, the collectivization of agriculture, the workforce mobility between the 1960s and the 1980s. In the last few decades the tale was taken over by pre-scholar education and the media for children. *The local ballad* – dated first in the 19th century – had represented for over century the specific form of local memory. The tragic local events were assimilated into the form of the ballad and – using well known melodies – had been sung through the decades. A part of the *numskull stories and jokes (village mocking tales)* present fictive comic events attributed to certain individuals, social groups or local communities. These narratives are used within reunions (weddings, saint's-days etc.) to mock different people. In spite of their fictive content these texts serve for the identification and classification of persons and different social groups. Starting with the 18th century, the *biographical narratives* have gradually become the basic forms of personal identity. Due to the major historical events (war, migration, dictatorship), the biographies have become more varied. Starting with the 18th century, within the memorial services the editing and presentation of the *deceased's biography* has become one of the most important rites. Within these biographies the life of the deceased is integrated into a genealogical structure (ancestors, descendants). By presenting this biography, the local community is presenting in public the social relations of the deceased's family. *Local histories* appeared in the second half of the 19th century, and after the fall of the communist regime, they have become the most popular form of local narrative identity. *Advertisements* appeared in the 19th century, and in the last decade have become the most important narratives of the modern world.

Keszeg Vilmos was born in 1957. He graduated from Babeş–Bolyai University Cluj-Napoca, specialization Hungarian–French language and literature. At present he is professor and head of department at the Hungarian Department of Ethnography and Anthropology. Fields of research: contemporary mythologies, written popular culture, everyday narrative structures. He is the author of the volumes: *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1991; *Kelt levelem... Egy mezőszégi parasztasszony levelezése*. (Néprajzi látóhatár kiskönyvtára, 6.) Györffy István Néprajzi Egyesület, Debrecen, 1996; *Jóslások a Mezőségen. Etnomantikai elemzés*. Bon Ami, Sepsiszentgyörgy, 1997; *Mezőszégi hiedelmek*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 1999; *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. (Ariadné Könyvek.) KOMP-PRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2002; *Aranyosszék népköltészete. Népi szövegek és kontextusok*. I–II. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2004; *Egy Hir Adás a Késő Maradékhoz. 17–20. századi erdélyi toronygombiratok*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2006; *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 3.) KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 2008.